ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Л. М. СТЕПАСЮК, кандидат економічних наук, доцент кафедри
економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка
ORCID 0000-0002-7258-9243

Анотація. У статті охарактеризовано сучасний стан та ефективність виробництва молока в спеціалізованих аграрних підприємствах України. Підкреслено, що в умовах глобалізації агропромислового комплексу важлива роль відводиться спеціалізованим молочним підприємствам, адже від їх ефективного розвитку залежить ступінь забезпечення населення України надзвичайно важливими продуктами харчування.

Встановлено, що кризові явища в молочному скотарстві сільськогосподарських підприємств викликані зниженням інвестиційної привабливості, відсутністю економічної зацікавленості у виробництві молока; недосконалістю економічного регулювання розвитку молочного скотарства з боку держави; погіршенням забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами та ін.

Обґрунтовано, що підвищення рівня концентрації та спеціалізації виробництва є запорукою успішного розвитку галузі скотарства. Вагомими аргументами на користь великотоварного виробництва є розрахунки, які свідчать, що з підвищенням концентрації виробництва зменшуються витрати на одиницю продукції. Також, у великих за розмірами підприємствах вища якість виробленого молока і, як наслідок, ціна реалізації порівняно з особистими господарствами населення. За рахунок впровадження інноваційних технологій, модернізації обладнання для оптимізованої годівлі тварин, а також забезпечення поголів'я високоякісним кормом спеціалізовані аграрні підприємства забезпечують високу технологічність та якість продукції.

На підставі комплексного дослідження доведено, що стратегічним завданням держави повинно стати відродження спеціалізованих товарних молочних ферм, формування великих холдингів, об'єднань і комплексів, які впроваджують передові технології та досягнення селекційної науки. Виконати поставлені завдання можливо лише за умов збалансованості рівноваги між попитом і пропозицією на ринку молока і молочної продукції.

Ключові слова: підприємство, молоко, собівартість, спеціалізація, рівень рентабельності, прибуток.

Актуальність.

В умовах глобалізації агропромислового комплексу важлива роль відводиться спеціалізованим молочним підприємствам, адже від їх ефективного розвитку залежить ступінь забезпечення населення України надзвичайно важливими продуктами харчування.

У світлі подій, які мали місце на початку 2015 року (заборона Росії на ввезення української продукції тваринництва), проблеми вітчизняної молочної галузі, і особливо сировинного сегменту, змусили тваринників і переробників працювати над переглядом стану сировинної бази галузі. Той факт, що нині близько 73 % молока виробляється у господарствах населення і лише 27 % – у сільськогосподарських підприємствах, свідчить про недосконалий шлях розвитку вітчизняного тваринництва, і молочного зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів економічної ефективності продукції скотарства присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Н. Зимовця, М. М. Ільчука, Д. Г. Легези, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, В. М. Яценка та багатьох інших. Переважна більшість їх робіт охоплюють питання, що стосуються економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських та особистих господарствах населення, а питання виробництва молока в спеціалізованих аграрних підприємствах вивчалися в загальному контексті.

Мета – дослідити тенденції та особливості виробництва молока в спеціалізованих аграрних підприємствах та обґрунтувати пропозиції щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Методи та матеріали дослідження.

Для написання статті були використані такі основні методи дослідження як: групування, метод порівняння, економіко-статистичний та абстрактно-логічний методи, метод аналізу та синтезу, розрахунково-конструктивний метод.

Результати дослідження та їх обговорення.

Ефективне функціонування молочного скотарства в умовах стало-го розвитку передбачає створення великих холдингів, об'єднань, спеціалізованих молочних ферм і комплексів, що спираються на передові технології та досягнення селекційної науки. Це підтверджується позитивними змінами, що відбуваються останніми роками в молочному скотарстві, зокрема істотним зростанням продуктивності худоби, появою в кожному регіоні молочних ферм і комплексів, у яких реалізовані сучасні технологічні та технічні рішення з утримання та доїння корів, заготівлі кормів і прибирання гною. Так, продуктивність худоби в сільськогосподарських підприємствах України за 2012 – 2017 рр. зросла на 31,0 % і становила в 2017 році 6025 кг, що зумовлено збільшенням поголів'я худоби більш інтенсивних молочних типів та усуненням яловості дійної череди (табл. 1).

1. Показники економічної ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України*

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
Поголів'я корів, тис голів	523	511	521	489	464	447
Виробництво молока, тис т	2403	2480	2634	2616	2604	2662
Надій молока від 1 корови, кг	4598	4849	5060	5351	5607	6025
Виробничі витрати на 1 голову, грн.	11157	13215	14883	18882	24265	31933
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн.	242,63	272,54	294,15	352,87	432,73	536,41
Реалізовано молока, тис т	2203	2278	2447	2438	2423	2563
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	266,5	304,3	328,3	394,8	475,7	570,1
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	272,7	345,7	364,5	444,7	562,4	723,4
Рентабельність виробництва молока, %	2,3	13,6	11,0	12,6	18,2	26,9
Частка молока у виручці від реалізації с.-г. продукції, %	5,1	6,7	5,5	3,9	4,9	5,5

Підвищення продуктивності молочної худоби є комплексною проблемою, вирішення якої дозволить ефективніше використовувати трудові, матеріальні, фінансові ресурси та прискорити окупність витрат. Це досить важливо, адже протягом багатьох років для галузі молочного скотарства був характерним витратний напрям виробництва, ознаками якого є невисокий рівень продуктивності худоби, значний ріст виробничих витрат, збільшення собівартості продукції та збитковість виробництва.

Тому сільськогосподарським підприємствам слід сконцентрувати зусилля як на збільшенні поголів'я, так і на реальному впровадженні інтенсивних методів виробництва відображенням якого є рівень середньорічних надоїв.

Як показує проведений аналіз, незважаючи на подальше загальне зниження поголів'я корів, сільськогосподарські підприємства продовжують нарощувати валові надої молока, що свідчить про запровадження ними інтенсивних

методів виробництва. Так, за аналізований період поголів'я корів зменшилося на 14,5 %, або на 76 тис гол., а обсяг виробленого молока за цей же період збільшився на 10,8 %. У зв'язку зі збільшенням валового надою молока та зростанням продуктивності корів, як наслідок, зростають і виробничі витрати на одну голову худоби, що, в свою чергу, зумовлює підвищення собівартості продукції. Так, повна собівартість 1 ц молока в 2017 році становила 570,1 грн. проти 266,5 грн. в 2012 році, проте, внаслідок темпів збільшення ціни реалізації над собівартістю продукції виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах України є прибутковим, рівень рентабельності якого в 2017 році становив 26,9 %. Отже, економічна ефективність галузі скотарства у значній мірі залежить від рівня матеріально-грошових витрат на виробництво одиниці продукції. Виробнича собівартість молока залежить від низки факторів, зокрема, від рівня продуктивності худоби, трудомісткості виробництва,

собівартості кормів та їх витрат на 1 ц молока, тощо. Отже, виявлення причин підвищення та запровадження відповідних заходів щодо зменшення матеріальних та грошових витрат на виробництво одиниці продукції дасть змогу сільськогосподарським підприємствам підвищити ефективність її виробництва.

В ефективності виробництва відображується вплив взаємопов'язаних між собою факторів, які формують її рівень, визначають тенденції розвитку та враховують відповідні властивості галузі. У зв'язку з цим для оцінки економічної ефективності виробництва молока використовують систему взаємопов'язаних показників, які відбивають вимоги економічних законів і характеризують вплив різних факторів.

Аналіз свідчить, що на внутрішньому ринку в умовах дефіциту якісної молочної сировини конкурентними, в першу чергу, є сільськогосподарські підприємства за рахунок якісних показників продукції, що позитивно відображається на величині

закупівельних цін. Проте вищевказаних суб'єктів господарювання незначна кількість і за умови заборони реалізації молока особистими господарствами населення вони не зможуть у повній мірі забезпечити потребу переробних підприємств у сировині.

Розвиток молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах ускладнюється як значною тривалістю біологічного циклу тварин, повільними темпами їх розмноження, низькою окупністю витрат, так і труднощами відбудови великих молочних ферм промислового типу, де можна виробляти значну кількість конкурентоспроможної молочної сировини за мінімальних затрат праці, витрат енергії та матеріальних ресурсів. Орієнтація на європейські ринки вимагає залучення значних інвестицій для розвитку висококонцентрованого молочного скотарства, що базується на використанні сучасних технологій та дає можливість отримувати молоко, яке відповідає європейським стандартам якості.

2. Розподіл спеціалізованих молочних підприємств України за рівнем спеціалізації

	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Кількість підприємств, що реалізовували молоко	2010	1874,0	1695,0	1581	1473
Частка до усіх підприємств, %	21,9	20,6	19,8	18,6	17,7
Кількість підприємств з рівнем спеціалізації					
до 30	1435	1179	1146	1216	1065
% до підприємств, що реалізовували молоко	71,4	62,9	67,6	76,9	72,3
30,1-60	455	503	394	256	283
% до підприємств, що реалізовували молоко	22,6	26,8	23,2	16,2	19,2
більше 60	120	192	155	109	123
% до підприємств, що реалізовували молоко	6,0	10,2	9,1	6,9	8,4

В Україні з року в рік зменшується кількість підприємств, які реалізують молоко, так в 2012 році їх було 2010, а їх частка до всіх підприємств становила 21,9 %, в 2016 році тільки 1473, а їхня частка зменшилася до 17,7 % (табл. 2). Кількість підприємств із рівнем спеціалізації до 30 % також має тенденцію до зменшення, так в 2012 році їх нараховувалося 1435, а в 2016 році – 1065. Проте, незважаючи на зменшення їх кількості, частка даних підприємств є досить вагомою і протягом 2012 – 2016 рр. коливалася в діапазоні від 62,9 % до 76,9 %. Отже, основні обсяги молока надходять на переробні підприємства

від сільськогосподарських підприємств, з рівнем спеціалізації до 30 %. Зменшується також і кількість підприємств, які реалізують молоко з рівнем спеціалізації від 30,1 до 60 %, так в 2012 році їх було 455, а в 2016 році – 283. Частка таких підприємств у загальній кількості в 2016 році становила 19,2 %. Найменшу частку, так і кількість займають підприємства з рівнем спеціалізації більше 60 %, так в 2016 році їх кількість складала 123, а частка – 8,4 %. Проте прослідковується тенденція збільшення як кількості, так і частки таких підприємств, адже за досліджуваний п'ятирічний період

3. Залежність ефективності виробництва молока від його частки у виручці в сільськогосподарських підприємствах України, 2016р.

Показники	Групи за часткою молока у виручці, %			Усього
	0,1-30	30,1-60	понад 60	
Кількість підприємств	1065	283	123	1471
% до усього	72,4	19,2	8,4	100,0
Поголів'я корів, тис голів	272	136	56	463
% до усього	58,6	29,4	12,0	100,0
Поголів'я корів на 1 підприємство, голів	255	482	451	315
Розмір господарства, га с.-г. угідь	4281	2448	739	3632
Поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, голів	6	20	61	9
Виробництво молока, тис т	1453	883	265	2601
% до усього	55,9	33,9	10,2	100,0
Надій від 1 корови, кг	5350	6475	4780	5613
% до усього	95,3	115,4	85,2	100,0
Виробничі витрати на 1 голову, грн.	23413	27404	20908	24287
Виробнича собівартість 1 т молока, грн.	4376	4232	4374	4327
Реалізовано молока, тис т	1338	828	250	2416
% до усього	55,4	34,3	10,4	100,0
Повна собівартість 1 т молока, грн	4855	4626	4665	4757
Ціна реалізації 1 т молока, грн	5507	5757	5824	5626
Рівень рентабельності молока, %	13,4	24,4	24,8	18,3
Частка молока у виручці від реалізації с.-г. продукції, %	9,2	41,8	74,5	14,6

їх кількість збільшилася на 3 одиниці, а частка зросла з 6 % до 8,4 %.

Групування сільськогосподарських підприємств України за рівнем грошових надходжень від продажу молока у структурі товарної продукції свідчить, що найвищий економічний ефект забезпечують підприємства з високим рівнем спеціалізації (табл. 3). Так, у третій групі господарств із часткою молока у виручці понад 60 %, та у другій групі господарств із часткою молока у виручці від 30,1 до 60 % рівень рентабельності продукції становить відповідно 24,8 % та 24,4 % проти 13,4 % у першій групі господарств.

Дані свідчать, що концентрація поголів'я має прямий і безпосередній вплив на економічну ефективність виробництва молока. Так, у другій і третій групі господарств поголів'я корів на одне підприємство становить відповідно 482 та 451 голів, що на 227 та на 196 голів більше, ніж у першій групі господарств. Також поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь у другій і третій групах господарств є найвищим – відповідно 20 і 61 голів проти 6 голів у першій групі господарств.

Таким чином, підвищення рівня спеціалізації дає можливість підприємствам другої та третьої групи отримувати повну собівартість 1 т молока на рівні 4626 та 4665 грн., що нижче, ніж у господарствах першої групи відповідно на 4,7 та на 3,9 %. Ціна реалізації 1 т продукції також є вищою, ніж у першій групі господарств відповідно на 4,5 та на 5,8 %. Отже, як показують проведені дослідження вищу економічну ефективність забезпечують вузькоспеціалізовані господарства, в яких виробничий процес здійснюється на основі інтенсивних та прогресивних технологій.

Висновки і перспективи.

Отже, на основі здійсненого аналізу доведено, що підвищення рівня концентрації та спеціалізації виробництва є запорукою успішного розвитку галузі скотарства.

Вагомими є аргументи на користь великотоварного виробництва, адже як свідчать розрахунки, з підвищенням концентрації виробництва зменшуються витрати на одиницю продукції. У великих за розмірами підприємствах вища якість виробленого молока і, як наслідок, ціна реалізації порівняно з особистими господарствами населення. За рахунок впровадження інноваційних технологій, модернізації обладнання для оптимізованої годівлі тварин, а також забезпечення поголів'я високоякісним кормом спеціалізовані аграрні підприємства забезпечують високу технологічність та якість виробленої продукції.

Тому, стратегічним завданням держави повинно стати відродження спеціалізованих товарних молочних ферм, формування великих холдингів, об'єднань і комплексів, що впроваджують передові технології та досягнення селекційної науки. Виконати поставлені завдання можливо лише за умов збалансованості рівноваги між попитом і пропозицією на ринку молока і молочної продукції.

Список використаних джерел:

1. Степасюк Л. М., Тітенко З. М. Формування рівня попиту на молоко і м'ясо впр. Агросвіт. 2018. № 6. С.46-50
2. Статистична інформація. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Лєгеца Д. Г. Конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств. К.: ННЦ «ІАЕ». 2011. 396с.

4. Керанчук Т. Л. Сучасні проблеми розвитку молочного бізнесу в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4. С. 408-413.
2. Statistical information. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. [Electronic resource]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Legeza D.G. (2011). Competitiveness of agricultural enterprises. Kyiv. NSC «IAE». 396p.
4. Keranchuk, T.L. (2015). Modern problems of dairy business development in Ukraine. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, 4 : 408-413.

References

1. Stepasyuk L.M., Titenko Z.M. (2018). Formation of the level of demand for milk and meat. AgroSvit, 6 : 46-50

L. Stepasiuk, Y. Sinyak (2019). Efficiency of milk production in specialized agrarian enterprises . BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS, 10(1): 120-127.

. <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.120>

Abstract. The article describes the current state and efficiency of milk production in specialized agricultural enterprises in Ukraine. It is emphasized that in the conditions of globalization of the agro-industrial complex the important role is given to specialized dairy enterprises, because the level of maintenance of the Ukrainian population by extremely important food products depends on their effective development.

It is established that the crisis phenomena in dairy farming of agricultural enterprises has been caused by a decreasing of investment attractiveness, lack of economic interest in the production of milk; the imperfection of the economic regulation of the development of dairy cattle by the state; the deterioration of the provision of agricultural enterprises with material and technical resources, etc.

It is substantiated that increasing the level of concentration and specialization of production is the key to the successful development of the livestock industry. Significant arguments in favor of large-scale production are calculations, which indicate that the increase in concentration of production reduces costs per unit of output. Also the highest quality of manufactured milk at big enterprises causes the higher sale price in comparison with private households. Due to the introduction of innovative technologies, modernization of equipment for optimized feeding of animals, and also the provision of a high quality animal feed stock, specialized agrarian enterprises provide high technological quality and quality of produced products.

Based on this research it has been proved that the strategic task of the state should be the revival of specialized commodity dairy farms, the formation of large holdings, associations and complexes, introducing advanced technologies and the achievement of breeding science. It is possible to fulfill the tasks only with balanced equilibrium between demand and supply at the market of milk and dairy products.

Keywords: enterprises, milk, cost, specialization, profitability level, profitability.

Л. М. Степасюк, Ю. Я. Синяк (2019). Эффективность производства молока в специализированных аграрных . БИОЭКОНОМИКА ТА АГРАРНИЙ БІЗНЕС, 10(1): 120-127. . <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.120>

Аннотация. В статье охарактеризовано современное состояние и эффективность производства молока в специализированных аграрных предприятиях Украины. Подчеркнуто, что в условиях глобализации агропромышленного комплекса важная роль отво-

дится специализированным молочным предприятиям, поскольку от их эффективного развития зависит степень обеспечения населения Украины чрезвычайно важными продуктами питания.

Установлено, что кризисные явления в молочном скотоводстве сельскохозяйственных предприятий вызваны снижением инвестиционной привлекательности, отсутствием экономической заинтересованности в производстве молока, несовершенством экономического регулирования развития молочного скотоводства со стороны государства; ухудшением обеспеченности сельскохозяйственных предприятий материально-техническими ресурсами и др.

Обосновано, что повышение уровня концентрации и специализации производства является залогом успешного развития отрасли скотоводства. Весомыми аргументами в пользу крупнотоварного производства являются расчеты, которые показывают, что с повышением концентрации производства уменьшаются затраты на единицу продукции. Также, в больших по размерам предприятиях высокое качество производимого молока и, как следствие, цена реализации по сравнению с хозяйствами населения.

За счет внедрения инновационных технологий, модернизации оборудования для оптимизированного кормления животных, а также обеспечение поголовья высококачественным кормом специализированные аграрные предприятия обеспечивают высокую технологичность и качество производимой продукции.

На основании комплексного исследования доказано, что стратегической задачей государства должно стать возрождение специализированных товарных молочных ферм, формирования крупных холдингов, объединений и комплексов, внедряющих передовые технологии и достижения селекционной науки. Выполнить поставленные задачи возможно лишь при условии сбалансированности равновесия между спросом и предложением на рынке молока и молочной продукции.

Ключевые слова: предприятие, молоко, себестоимость, специализация, уровень рентабельности, прибыль..